

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ВУЗІ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТА СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

В статті розкритий зміст основних категорійних понять щодо проведення виховної роботи із студентською молоддю з точки зору психології стосунків викладач-студент і її значення в системі ступеневої освіти.

Ключові слова: виховання, соціалізація, гуманізація, психологія.

В статье раскрыто содержание основных категорийных понятий относительно проведения воспитательной работы со студенческой молодёжью с точки зрения психологии отношений преподаватель-студент и её значение в системе ступенчатого образования.

Ключевые слова: воспитание, социализация, гуманизация, психология.

The article revealed the contents of the basic categorical concepts to conduct educational work with students' in terms of psychology teacher-student relationship and its importance in system level education.

Keywords: education, socialization, humanization, psychology.

Вступ. Сучасний етап розвитку суспільства потребує особливої уваги до формування духовної сфери випускника вищої школи. Сьогодні як ніколи вимагається створення умов для прояву вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю у повному об'ємі її класичних якостей. Становлення такої особистості можливе тільки при збереженні і відродженні духовно-історичних цінностей своєї країни, пріоритетного розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім. Формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти – завдання, що стоїть перед вищими навчальними закладами на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців.

Постановка проблеми. Виховання – один з процесів соціалізації індивіда, який відбувається у його житті в будь-якому суспільстві. В цих процесах індивід усвідомлює доцільність визначених моральних норм і відштовхує їх або включає в свою систему цінностей [1, с.144]. В навчальному закладі соціалізація повинна стати спрямованою, незважаючи на те, що її результати не піддаються контролю і оцінюванню на іспитах і заліках: студент може знати моральні норми, але не визнавати їх частиною своїх переконань. Моральність індивіда виявляється у його вчинках, які здійснюються найчастіше за межами вузу [2,

с.28].

Згідно з Концепцією України виховання дітей та молоді в національній системі освіти, затвердженій Міністерством освіти в 1996 році, що стала практичним документом для організації виховної роботи в навчальних закладах всіх рівнів, основною метою виховання має бути набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування в молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина України, духовності, художньо-естетичної, правової, екологічної, гендерної культури. Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів (ВНЗ), адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді. Виховна робота, що проводиться у ВНЗ за межами аудиторії, забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів, спрямовує їх у практичну площину, звертає увагу молоді на найгостріші соціальні проблеми сьогодення, формує їх соціальну зрілість [3, с.13].

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній педагогіці активно досліджувався процес виховання молоді (Г.Д.Авер'янова, Є.В.Бондаревська, Н.І.Болдирев, Б.З.Вульф, А.Г.Давидюк, С.Я.Дем'янчук, О.А.Дубасенюк, В.С.Заслуженюк, Р.М.Капралова, Н.В.Кичук, Б.С.Кобзар, В.І.Кожокар, О.П.Кондратюк, Л.В.Кузнецова, І.С.Мар'єнко, А.Ф.Нікітін, Я.В.Соколов, Г.М.Філонов), але лише в небагатьох працях розглядалися питання виховання студентів.

Виклад основного матеріалу. Освітня й виховна діяльність навчального закладу повинна знаходитись у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Оновлення змісту загальноосвітніх, соціально-гуманітарних дисциплін повинно бути підпорядковано меті формування в студентів національної самосвідомості, патріотизму, правової і економічної грамотності, соціальної активності, загальної культури особистості, що базується на надбаннях української та світової культури. Такі якості випускника вищого навчального закладу передбачено Державним стандартом вищої освіти, розробка якого здійснюється провідними викладачами України під егідою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Науково-методичного центру вищої освіти. Слід підкреслити, що навчально-виховний процес в вищих навчальних закладах базується на законодавчих документах: Конституції України, Декларації прав людини, Законах України „Про освіту” та „Про вищу освіту”, Указі Президента України „Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [4, с.18] тощо. На основі цих документів в вищих навчальних закладах розробляються Концепції навчальної та виховної роботи. Пріоритетними напрямками в реалізації Концепцій в ВНЗ на сьогодення є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, спрямована на втілення в життя української національної ідеї, виховання демократичного, антропологічного світогляду, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, а також національний, релігійний, мовний вибір кожної людини. Це дає підстави виокремити основні напрямки виховання

студентів в ВНЗ, а саме:

- навчально-професійне, патріотичне, правове, екологічне, економічне виховання;
- художньо-естетичне становлення особистості, утвердження загальнолюдських моральних цінностей, трудова активність, фізична досконалість та формування здорового способу життя, розвиток індивідуальних здібностей студентів, забезпечення відповідних умов для самореалізації.

Принципи виховання ВНЗ – це основні, пріоритетні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання й визначають вимоги до змісту, організації та методів виховного процесу. Принципи виховання формуються на підставі відповідних закономірностей, ними керуються викладачі ВНЗ під час реалізації виховних завдань. Слід зазначити, що загальними вимогами до використання принципів виховання є:

- обов'язковість (ігнорування принципів призводить до негативних результатів виховання, а іноді й до суттєвих особистісних деформацій);
- комплексність (фронтальне використання принципів на всіх етапах виховного процесу);
- рівнозначність (відсутні провідні й другорядні принципи, всі мають однаково важливе значення).

Правила виховання виступають в ролі конкретних рекомендацій педагогічної виховної дії. Принцип гуманізації виховання є центральним виховним постулатом, однак його реалізація залежить від дотримання наступних правил:

- поважати права та свободи особистості;
- висувати перед вихованцем реальні, доцільні й зрозумілі вимоги;
- поважати права людини бути самою собою;
- ненасильницьке формування необхідних особистісних якостей;
- відмова від фізичних покарань;
- визнання права особистості на повну відмову від формування якостей, які суперечать її переконанням (гуманістичним, релігійним).

Гуманістичне виховання спирається на особистісні індивідуальні особливості студента. Провідною ідеєю такого виховання є допомога в становленні й удосконаленні особистості, усвідомленні нею своїх потреб та інтересів. У процесі виховання викладач-вихователь створює атмосферу довіри, стимулює діяльність вихованця у виборі його моделі поведінки, вирішенні проблемних ситуацій.

Зміст виховної роботи полягає у наступному:

- гуманізація навчально-виховного процесу;
- моральне виховання студентів;
- громадянське виховання;
- правове виховання студентів;
- трудове та економічне виховання;
- політичне виховання студентів;
- екологічне виховання;
- естетичне виховання студентів;

- фізичне виховання.

Процес адаптації студентів проходить на декількох рівнях пристосування:

- до нової системи життєтворчості;
- до зміни режиму праці і відпочинку;
- до входження в новий колектив.

На перших курсах складається студентський колектив, формуються навички і уміння раціональної розумової праці, організаційні, комунікативні здібності, усвідомлюється покликання до обраної професії, встановлюється система самоосвітньої діяльності і самовиховання професійно-значущих якостей. У студентському житті перехрещуються лінії формальних і неформальних зв'язків.

Думаючи про покращення умов навчання і виховання, викладачеві слід цікавитись не тільки навчальними програмами і методами викладання, але й життям студента. Відомо, що люди відрізняються характером, інтелектом, здатністю до самооцінки, емоційністю. Ці індивідуальні здібності потрібно враховувати у процесі особистісно середовищної взаємодії. Без цього неможливо ефективно впливати на студентство.

Безумовно, якість набутих знань залежить від самого студента. Але не можна дозволити, щоб молодь університету проявляла себе як соціальна група тільки через цей провідний вид діяльності [5, с.123].

Інша найважливіше завдання виховання – допомога студенту у виробленні індивідуального стилю життя, індивідуального стилю діяльності і спілкування. Для вирішення такого завдання викладачеві необхідно володіти деякими навичками і методиками психодіагностики, а також озброїти студентів прийомами самопізнання. Найважливіше значення має знання психологічних і психофізіологічних особливостей студентів, обумовлених їх соціальним статусом, віком і характером основної діяльності.

Навчання у вузі вимагає великих витрат часу й енергії, що обумовлює деяку затримку соціального становлення студентів у порівнянні з іншими групами молоді. Цей факт часто породжує у викладачів помилкове уявлення про студентів як про соціально незрілі особистості, які потребують постійної опіки, поблажливому відношенні. Сам того не усвідомлюючи, викладач у цьому випадку ніби ставить планку, обмежує рівень, до якого студент, на його думку, може розвинути свої особисті якості, такі як відповідальність, ініціативність, самостійність. Студент неусвідомлено сприймає таку програму і, що особливо прикро, внутрішньо приймає її. Людині властиво легко адаптуватися до занижених вимог: у цих умовах здібності студента не тільки не розвиваються, але і часто деградують.

Відношення ж педагога до студента як до соціально зрілої особистості, навпроти, ніби відсуває планку, розкриває нові обрії, тим самим не обмежуючи можливості розвитку особистості, а підсилюючи їх своєю вірою, внутрішньою підтримкою.

Як правило, саме в студентському віці досягають максимуму у своєму розвитку не тільки фізичні, але і психологічні властивості і вищі психічні функції: сприйняття, увага, пам'ять, мислення, мова, емоції і почуття. Даний період життя максимально сприятливий для навчання і професійної підготовки. У цей пе-

ріод відбувається активне формування індивідуального стилю діяльності. Переважне значення в пізнавальній діяльності починає здобувати абстрактне мислення, формується узагальнена картина світу, установлюються глибинні взаємозв'язки між різними областями досліджуваної реальності.

Якщо викладач не розвиває саме ці здібності, у студента може закріпитися навичка механічного запам'ятовування досліджуваного матеріалу, що веде до росту показної ерудиції, але гальмує розвиток інтелекту. Результати спеціальних обстежень показують, що в більшості студентів рівень розвитку таких інтелектуальних операцій, як порівняння, класифікація, визначення, досить невисоке. Викладачу найчастіше доводиться докладати великих зусиль, щоб перебороти школярське відношення до навчання: орієнтацію тільки на результат інтелектуальної діяльності і байдужість до самого процесу руху думки.

Лише близько половини студентів підвищують показники інтелектуального розвитку від першого курсу до п'ятого, і, як правило, таке підвищення спостерігається в слабких і середніх студентів, а кращі студенти часто ідуть з вузу з тим же рівнем інтелектуальних здібностей, з яким прийшли. Найважливіша здатність, яку повинен придбати студент у вузі, – це, власне, здатність учитися, що радикальним чином позначиться на його професійному становленні, тому що визначає його можливості в післявузівській безперервній освіті. Навчитися вчитися важливіше, ніж засвоїти конкретний набір знань, які у наш час швидко стають застарілими. Ще важливіше здатність самостійного здобування знань, заснована на творчому мисленні.

Результати дослідження. Дослідивши проблему психологічних особливостей організації виховних заходів у вищій школі, перед нами постала така проблема, як зниження інтересу молоді до художньої літератури, класичної музики, театру, живопису, інших витворів високого мистецтва, невміння організувати активне і змістовне дозвілля. За роки навчання студенти майже не знайомляться з історичними і архітектурними пам'ятниками міст, де навчаються. Музеї, картинні галереї, концертні зали і театри стали фінансово недоступними для більшості студентів.

Створити належні умови для розвитку та задоволення культурних потреб студентів – надзвичайно важливе завдання адміністрації ВНЗ і органів самоврядування. Студентське самоврядування – це та діяльність, за допомогою якої максимально виявляються і реалізуються творчі здібності студентів, формуються моральні якості, ініціатива, підвищується відповідальність кожного за результати своєї праці.

Висновки. Дослідивши проблему, ми дійшли висновків, що сучасний етап розвитку суспільства потребує особливої уваги до формування духовної сфери випускника вищої школи. Сьогодні як ніколи вимагається створення умов для прояву вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю у повному об'ємі її класичних якостей. Становлення такої особистості можливе тільки при збереженні і відродженні духовно-історичних цінностей своєї країни, пріоритетного розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Основания педагогики сотрудничества // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В.Петровского. – М., 1989. – С. 144-177.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М., 1986.
3. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації//Рідна школа. – 1999. – №12. – С. 13-16.
4. Державна національна програма "Освіта" (Україна – ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994.
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – М., 2000.